

Dorota Ceran-Pikala

TELEWIZYJNE PROGRAMY INFORMACYJNE I PUBLICYSTYCZNE

Programy telewizyjne cechuje niezwykła różnorodność gatunkowa – od najprostszych form informacyjnych aż po fabularne, artystyczne dzieła. Coraz częściej spotykamy się także z synkretyzmem gatunkowym, pozwalającym twórcom na większą swobodę twórczą, a widzom zapewniającym nowe doznania estetyczne. Jednak ciągle najpopularniejszą formę telewizyjną stanowią programy informacyjne i publicystyczne. One też są najważniejszym elementem ramówki stacji regionalnych. Produkcja tych programów rządzi się pewnymi konkretnymi zasadami, które obowiązują redaktora, dziennikarza. Podczas mojej wieloletniej pracy w łódzkim ośrodku Telewizji Polskiej miałam szczęście pracować przy produkcji niemal wszystkich gatunków jako samodzielny dziennikarz i autor. W związku z tym moje doświadczenie jest czysto praktyczne.

Istnieje, naturalnie, literatura przedmiotu, ale w większości przypadków traktuje ona o pracy dziennikarza z punktu widzenia teorii sztuki filmowej, operatorskiej, etycznej itd. Są to rozległe dziedziny wiedzy, których zgłębienie wymaga wnikliwych studiów teoretycznych. Gruntownie wykształcony dziennikarz powinien traktować je bardzo poważnie. Uważam jednak, że dla studenta, który pragnie zapoznać się z warsztatem pracy dziennikarza telewizyjnego, mogą okazać się przydatne uwagi i spostrzeżenia praktyka. Poniższy tekst stanowi zbiór najważniejszych, podstawowych informacji dla młodego dziennikarza, pracującego przy tworzeniu najpopularniejszych form produkcji telewizyjnej.

1. Programy informacyjne

1.1. News – konstrukcja wewnętrzna

Najważniejszą częścią składową programu informacyjnego jest *news*, czyli informacja. Każdy *news* telewizyjny musi zawierać niezmiennie elementy, takie jak informacja filmowa, komentarz i wypowiedzi (choć z tych czasami się rezygnuje na rzecz dwóch pozostałych).

1.1.1. Informacja filmowa

News telewizyjny to przede wszystkim obraz, którego zadaniem jest przekazanie informacji o przebiegu i charakterze wydarzeń, ich miejscu i uczestnikach.

Kompozycja obrazu *newsu* powinna uwzględniać:

- plan ogólny miejsca wydarzeń;
- średnie i bliskie plany elementów związanych z wydarzeniem;
- przebitki.

Jeśli informacja dotyczy np. otwarcia wystawy malarstwa w budynku Galerii Miejskiej, podczas montażu musimy dysponować następującymi ujęciami:

- plan ogólny Galerii Miejskiej z zewnątrz;
- plan ogólny sali, w której prezentowane są obrazy wraz z momentem otwarcia wystawy;
- bliskie plany kilku wybranych obrazów;
- przebitki ludzi, oglądających wystawę (są to krótkie ujęcia, które można wykorzystać w montażu, gdy zachodzi taka konieczność, np. w sytuacji, gdy mamy dwie różne wypowiedzi następujące kolejno po sobie i w tym samym planie – by uniknąć efektu animacji).

1.1.2. Komentarz

Komentarz to ta część *newsu*, w której reporter werbalizuje informacje, nie dające się jednoznacznie przekazać przy użyciu samego obrazu. Posłużmy się znów przykładem wystawy malarstwa: z informacji filmowej nie wynika, która to wystawa tego artysty, w ilu krajach jego twórczość jest znana, co sądzą krytycy i odbiorcy. Te informacje możemy przekazać, wykorzystując komentarz lub wypowiedzi. Komentarz stosujemy wówczas, gdy nie zdobyliśmy kompetentnych wypowiedzi lub są one sprzeczne (co uatrakcyjnia *news*,

daje mu głębie) i musimy dokonać podsumowań, by nie pozostawić widza z wątpliwościami.

Komentarz możemy przeczytać z *off'u*, czyli zza kadru. Dokonujemy tej czynności podczas montażu. Nasz komentarz to jedna ze ścieżek dźwiękowych (obok *efektów*, czyli dźwięków naturalnych, np. szumu rozmów w tle, lub orócz muzyki). Kompletna cisza w tle jest nieestetyczna i należy jej unikać.

Komentarz możemy przedstawić na etapie kręcenia zdjęć (jest to tzw. *stand uper*). Wówczas reporter jest w kadrze i zwraca się bezpośrednio do widzów, czyli wygłasza komentarz, patrząc prosto w obiektyw kamery.

1.1.3. Wypowiedzi

Wypowiedzi prezentujemy najczęściej „setkowo” (100% obrazu i dźwięku), czyli pokazując w kadrze rozmówcę. Jeżeli wypowiedź jest dłuższa, wówczas możemy jej część przykryć przebitkami, by widz nie czuł się znużony „gadającą głową”. Jeżeli wypowiedzi udziela nam autor wystawy malarskiej, pokazujemy go w kadrze ok. 15”–20” (w tym czasie pojawia się wizytówka) i po jej zejściu mogą zostać wmontowane przebitki. W wypadku naszej przykładowej wystawy najprawdopodobniej będą to prezentowane obrazy.

Wypowiedzi mogą być rozplanowane w dowolny sposób, jednak należy pamiętać, by nie popełnić błędu animacji, czyli zamiany jednej postaci w drugą. Dzieje się tak wówczas, gdy ustawimy rozmówców z jednej strony kadru, na tym samym tle lub w tym samym planie i zmontujemy bezpośrednio po sobie. Wtedy należy „setki” rozdzielić przebitkami lub materiałem filmowym. Jeśli na etapie zdjęć będziemy pamiętać, by rozmówcom zmieniać plany i stronę kadru, wtedy możemy pozwolić sobie na montaż bezpośredni, ale nie należy go nadużywać.

1.1.4. Zapowiedź lektora

Niezbędną częścią składową *newsu* jest zapowiedź lektora.

Konstrukcja zapowiedzi winna uwzględniać podstawową informację – co?, kto?, gdzie?, kiedy? – bez subiektywnych refleksji. Lektor musi być obiektywny, rzeczowy, zwięzły. Jednak pełna, wartościowa zapowiedź powinna zawierać informację zdobytą przez autora *newsu*, która nie wynika z późniejszego materiału filmowego.

W przypadku wystawy malarstwa, może to być informacja o tym, że obrazy bohatera *newsu* znajdują się w muzeach europejskich, ale także w Johannesburgu (np. „Obrazy Jana Kowalskiego mogą podziwiać miłośnicy malarstwa realistycznego w Paryżu, Wiedniu, Rzymie, a nawet

w Johannesburgu. Od dziś do końca miesiąca także w warszawskiej Zaczęć możemy oglądać najnowsze prace tego artysty”).

1.2. Rozmowa studyjna

Rozmowa studyjna w ramach programu informacyjnego zwykle dotyczy materiału poprzedzającego ją. Zaproszony gość jest ekspertem w sprawie, jest jej uczestnikiem lub adwersarzem. Od rozmowy widz oczekuje pogłębienia tematu. Gość zasiada w studio lub rozmawia za pomocą przekazu telewizyjnego (monitor, ekran plazmowy itp.). Zwykle rozmowa nie jest dłuższa niż 2'–3'. Pytania nie dotyczą przebiegu wydarzeń, jeśli znany jest z materiału filmowego, ale dążą do ustalenia opinii zaproszonego gościa lub przedstawienia przez niego merytorycznej oceny faktów i zjawisk.

Pytania nie mogą sugerować odpowiedzi „tak”, „nie”, lub „nie wiem”. Należy je skonstruować w ten sposób, by wypowiedź była możliwie pełna, np.:

- Jaka jest Pana opinia w tej sprawie?
- Jak często mamy do czynienia z tego typu zjawiskiem?
- Co można zrobić, by zapobiec takim sytuacjom? itp.

1.3. Kompozycja programu

Zwykle programy informacyjne mają około 25'–30' (z wyjątkiem króciutkich serwisów informacyjnych, przekazujących wiadomości w telegraficznym skrócie). Długość materiałów zależy od ich ilości. Nie wszystkie zajmują, oczywiście, tyle samo czasu ze względu na wagę problemu i rodzaj wydarzenia. Zwykle jako pierwsze pojawiają się informacje natury politycznej, następnie z dziedzin społecznych, a jako ostatnie – informacje kulturalne. Tego schematu nie przestrzega się rygorystycznie. Jeśli informacja z dziedziny kultury jest niezwyklej wagi (np. Oscar dla polskiego filmu), wówczas znajdzie się na pierwszym miejscu. Jeśli założymy, że program trwa 25' i zawiera 10 newsów oraz rozmowę studyjną, możemy planować go tak:

25' = 1500"

rozmowa – 3' = 180"

czołówka i napisy końcowe = 30"

lektor (średnio 20" na zapowiedź): 10 zapowiedzi + przywitanie + pożegnanie
= $12 \times 20'' = 240''$

1500"

– 180"

– 30"

– 240"

1050" : 10 (newsów) = 105" = 1'45" (długość newsu)

Z obliczeń wynika, że *newsy* winny mieć 1'45" każdy. Jednak to tylko średnia. Wydawca ma prawo wydłużać lub skracać poszczególne informacje, lecz musi zmieścić się w 1050". 1'45" to tylko punkt odniesienia.

W wielu programach pojawiają się także przerywniki dźwiękowe, zapowiadające zmianę tematyki, skróty, zapowiedzi itd. One także muszą być uwzględnione w planowaniu czasu i układu *newsów*.

2. Programy publicystyczne

Programy publicystyczne cechuje różnorodność i bogactwo formy – od rozmów studyjnych, telewizyjnych dyskusji panelowych aż po formy zbliżone do filmów dokumentalnych. Wyróżniamy publicystykę kulturalną, sportową, społeczną i interwencyjną. Programy te mają za zadanie nie tylko informować, lecz także inicjować dyskusję, prowadzić dialog z telewidzami, zasięgać opinii ekspertów. Najczęściej są to programy studyjne, w których pojawiają się materiały filmowe: felietony i mini-reportaże.

2.1. Felieton filmowy

Gatunek ten niewiele ma wspólnego z felietonem prasowym. Nie musi być ani błyskotliwy, ani dowcipny, musi być natomiast rzetelny i prezentować problem w sposób obiektywny i wielopłaszczyznowy. Jest to rodzaj rozbudowanego *newsu*, w którym nadrzędną rolę pełni komentarz dziennikarza.

2.2. Mini-reportaż

Gatunek ten rządzi się tymi samymi prawami, co reportaż, lecz jest krótszy, często nawet dziesięciokrotnie. Zawiera przedstawienie problemu, stanowiska osób zainteresowanych, wypowiedzi, sporów, czasami nawet historii zdobycia materiału dziennikarskiego.

2.3. Rozmowy studyjne

Rozmowy studyjne, w przeciwieństwie do tych prowadzonych w ramach programów informacyjnych – są prowadzone z udziałem kilku, czasami kilkunastu osób. Gospodarzem jest dziennikarz, który powinien być możliwie obiektywny. Czasami jednak autorzy programów rezygnują z obiektywizmu

na rzecz temperatury prowadzonej rozmowy – zamiast tonować ją swoją rzeczową bezstronnością, zaostwiają ją, opowiadając się po którejś ze stron dyskusji. Jest to typowy zabieg uatrakcyjnający program i pracujący na jego oglądalność.

Jednak dziennikarz musi uczestniczyć w dyskusji w sposób kontrolowany. O ile goście mają pewien margines wolności zachowań, mogą ostro dyskutować, niejednokrotnie wygłaszając pod swoim adresem inwektywy, to dziennikarz nie może sobie na to pozwolić. Musi także pamiętać o równomiernym, w miarę możliwości, przydzielaniu czasu poszczególnym rozmówcom. Czuwa nad trzymaniem się tematyki spotkania i czasem antenowym programu.

2.4. Publicystyka kulturalna

Publicystyka kulturalna rządzi się nieco innymi zasadami. Rzadko mamy tu do czynienia z takimi emocjami, jak w programach o tematyce politycznej. Programy te często mają charakter edukacyjny, więc należy dbać o to, by wypowiedzi dziennikarza i zaproszonych gości były merytorycznie bez zarzutu.

W ramach tego gatunku publicystycznego spotykamy się także z formami o charakterze artystycznym, takimi jak filmowe impresje poetyckie (czyli miniaturki, będące dziełami sztuki, podobnie jak teledyski).

2.5. Reportaż

Reportaż telewizyjny to forma, której długość nie przekracza średnio 25'–30'. Jest to program, prezentujący zjawisko lub wydarzenie w sposób obiektywny, jednak dziennikarz musi zadbać o wyczuwalny klimat, który uzyskuje się, stosując właściwy montaż, dobierając muzykę, rodzaj wypowiedzi itd.

Reportaż może mieć szybkie tempo lub refleksyjny, niemal poetycki charakter. Sugeruje nam to temat i nasz stosunek do prezentowanej sprawy. Jednak nuta refleksji powinna znaleźć się w każdym reportażu, nie jest to bowiem rozbudowany *news*, lecz forma o wiele pełniejsza i bogatsza, w której musi być miejsce na budowanie klimatów, stopniowanie napięcia itd.

Reportaż musi zawierać narrację, która prowadzi do ostatecznej konkluzji. Jeżeli robimy reportaż o karierze mistrza boksterskiego, narracja musi doprowadzić do jasnego zakończenia: kariera się powiodła, coś ją przerwało, kariera boksterska to fascynująca sprawa itd.

2.5.1. Rozłożenie akcentów

W reportażu musimy zastosować klarowną konstrukcję, konsekwentnie występującą od początku do końca. Rodzaj konstrukcji zależy od specyfiki tematu, efektu, który zamierzamy osiągnąć, materiału, jakim dysponujemy. Do elementów konstrukcji należą: relacje filmowe, „setki”, impresje.

Jeżeli dysponujemy „setkami” kilku osób równie ważnych, staramy się rozłożyć je równomiernie, jednocześnie zwracając uwagę na tok narracji. Jeżeli jedna z „setek” należy do osób szczególnie dla programu ważnych, możemy potraktować ją jako motyw przewodni, niczym stasimon, komentujący akcję. Fragment tej „setki” może także posłużyć jako podsumowanie.

„Setki” możemy równomiernie zagęszczać lub rozrzedzać, w zależności od potrzeb i naszej wizji. Podobnie jest z impresjami, których rozmieszczenie planujemy podobnie, jak rozmieszczenie „setek”.

Impresja może być budowana z wykorzystaniem ikonografii, zwolnień, zdjęć odrealnionych itp. Ścieżką dźwiękową jest zazwyczaj muzyka, czasami muzyka łączona z tekstem z *off'u* lub dźwiękami charakterystycznymi dla sytuacji i obrazu (np. śpiew ptaków w lesie).

Jednak najważniejszym elementem konstrukcyjnym reportażu jest relacja filmowa, będąca swoistym epeisodionem. Ona jest istotą programu, informuje o meritum. „Setki” stanowią dopełnienie, impresje – budują klimat, relacja jest natomiast tą częścią reportażu, z którego nie sposób zrezygnować. O ile reportaż może w szczególnych wypadkach obejść się bez „setek”, często też rezygnujemy z impresji, o tyle bez relacji – nie może istnieć.

Jest jeden szczególny rodzaj reportażu, który budujemy z „setek”. To wywiad-rzeka, specyficzna i rzadka konstrukcja, wymagająca niezwykle ciekawej osobowości bohatera, który nie znudzi telewidza swoją długą opowieścią.

Oto przykłady rozłożenia akcentów:

I. 25'

czołówka – 0'30"

relacja – 2'30"

setka 1 – 1'00"

impresja – 1'00"

relacja – 2'00"

setka 2 – 0'50"

impresja – 1'30"

relacja – 2'30"

setka 3 – 1-1'10"

impresja – 1'40"

relacja – 2'40"

setka 4 – 1'00"

impresja – 1'50"
relacja – 2'50"
setka 5 – 1'10"
impresja – 0'20" (podsumowująca)
napisy końcowe – 0'30"

Jest to przykład klasycznego, równomiernego rozplanowania materiału. Żaden z rozmówców nie został wyróżniony, narracja prowadzona jest linearnie, klimat budowany stopniowo.

II. 25'

czołówka – 0'30"
relacja – 2'30"
setka wiodąca (W) – 1'00"
relacja – 3'00"
setka 1 – 0'50"
relacja – 1'30"
setka W – 1'10"
relacja – 1'40"
setka 2 – 1'00"
relacja – 1'50"
setka W – 1'20"
relacja – 2'00"
setka 3 – 1'10"
relacja – 2'10"
setka W – 1'30"
relacja – 1'00"
setka W – 0'20" (podsumowująca)
napisy końcowe – 0'30"

W tym przypadku „setka W” jest podzielona na 5 sekwencji. Stanowią one oś programu: komentują wydarzenia, są motywem wiodącym obok, naturalnie, relacji.

III. 25'

czołówka – 0'30"
relacja – 2'00"
impresja – 0'30"
relacja – 3'00"
impresja – 0'40"
relacja – 4'00"
setka 1 – 1'00"
relacja – 2'30"
impresja – 0'50"
relacja – 2'00"
impresja – 0'20"
setka 2 – 1'30"
relacja – 2'00"

impresja – 0'20"
relacja – 1'30"
setka 3 – 1'30"
relacja – 1'30"
impresja – 0'20"
setka 4 – 1'40"
relacja – 0'20" (obraz podsumowujący)
napisy końcowe – 0'30"

W tym przypadku „setki” zostały zakomponowane w ten sposób, że są coraz częstsze i coraz dłuższe, kosztem pozostałych elementów programu.

2.5.2. Muzyka

Muzyka w reportażu telewizyjnym stanowi integralny element, budujący klimat. Jednak są dwie „szkoły” dziennikarskie, różnie interpretujące rolę muzyki. Jedna z nich utrzymuje, że muzyka winna stanowić jedynie element ilustracyjny, wypełniający niezręczną ciszę, druga – że muzyka jest elementem nadającym ekspresję obrazowi.

Jeżeli w relacji czy w impresji pojawi się las – muzyka może zupełnie zmienić konotację obrazu. „Przezroczysta”, ilustracyjna nie informuje nas o niczym, obraz ogląda się przyjemnie, ale nic poza tym. Jeżeli natomiast w ścieżce dźwiękowej usłyszymy muzykę cygańską, to widz zacznie postrzegać las jako przestrzeń życia Cyganów. Jeżeli muzykę stanowią będą partyzanckie pieśni – las „stanie się” terenem walki.

2.5.3. Wypowiedzi

Wypowiedzi dają się komponować w rozmaity sposób. Mogą być wynikiem rozmowy z dziennikarzem (wywiad), lub mogą być samodzielne (wprost do kamery). Wypowiada się jedna lub kilka osób, „setkowo” i częściowo z *off*u.

Przygotowując rozmówcę do wypowiedzi musimy pamiętać, by nie wyartykułował wszystkiego, zanim włączymy kamerę, gdyż będzie mu bardzo trudno powtórzyć to samo przed obiektywem. Nieprofesjonalista czuje barierę przed powtarzaniem, ponieważ odczuwa sztuczność sytuacji. W reportażach rzadko mamy do czynienia z aktorami, dla których próby i duble nie stanowią problemu.

Amatorowi, który ma opowiedzieć o sobie lub znanej sytuacji, należy stworzyć warunki, sugerujące pewną spontaniczność wypowiedzi, kamerę traktując jako dodatkowy element. Jest to bardzo trudne, gdyż wyznaczanie

kadru, próba oświetlenia, próby dźwiękowe stanowią dla rozmówcy wystarczający stres i nie pozwalają zapomnieć o kamerze.

Podczas komponowania kadru musimy pamiętać o właściwym doborze tła (tu powinniśmy ściśle współpracować z operatorem obrazu). Należy także nadać właściwy kierunek spojrzeniu rozmówcy. Jeśli jesteśmy z rozmówcą w kadrze, nie wolno dopuścić do przekroczenia osi, ale to już jest zadanie operatora obrazu.

Dorota Ceran-Pikala

INFORMATION AND JOURNALISTIC TELEVISION BROADCASTS

(Summary)

The most popular types of television journalism are: information broadcasts (news), talk shows and reportages. Information broadcasts consist of news, off announcements and conversations. All three are complementary, standard elements depending on each other.

Reportages are a complex form, depending on type of the subject, length of the broadcast and gathered material.

However, in order to apply clearly specified construction, it is mandatory that the accents would be placed properly.